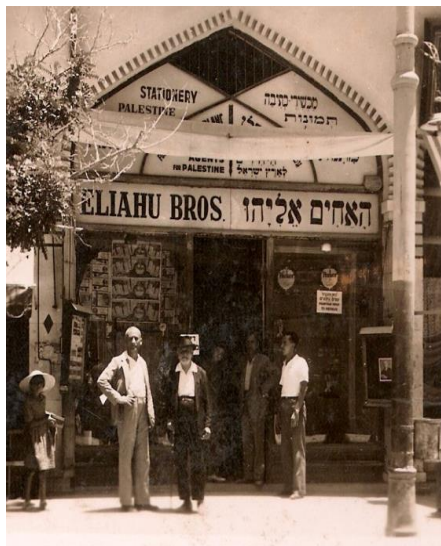

גלויות "האחים אליהו": מראות ארץ ישראל 1920-1940 ד"ר דליה לוי-אליהו

בשנות העשרים והשלושים של המאה ה-20 היו **האחים אליהו** היצרנים הגדולים והבולטים ביותר של גלויות בארץ ישראל. בכל הגלויות שהדפיסו האחים אליהו נראו נופי ארץ ישראל והוצג המפעל הציוני בפריחתו. מי שמתבונן כיום בגלויות מתוצרתם יכול לראות את ארץ ישראל של אותם ימים, אשר השתנתה מאז לבלי הכר.

גלויה צבעונית מתוצרת "האחים אליהו" ובה נראים אנשים המתפללים בכותל המערבי בשנות העשרים. הרחבה המוכרת לנו כיום נוצרה רק בסוף שנות השישים, אחרי מלחמת ששת הימים.

החנות ברחוב הרצל 15 בתל אביב

מוצאה של משפחת אליהו הוא מהאי קורפו אשר בים היוני. המשפחה הייתה ציונית, ושניים מבין תשעת ילדי המשפחה – דודי **מתתיהו** ואבי **יוסף** – עלו ארצה בראשית שנת 1914, בזמן השלטון העות'מאני (יתר האחים והאחיות עלו ארצה בהמשך). בדרכם ארצה עצרו השניים ל"חניית ביניים" באנקונה שבאיטליה. שם הם למדו את רזי הפעלת הדפוס, ומשם הביאו איתם ארצה מכונת דפוס וארגזי אותיות עבריות ולטיניות. בהגיעם ארצה הם פתחו בית דפוס ברחוב בוסטרוס ביפו (כיום – רחוב רזיאל), אולם פריצתה של מלחמת העולם הראשונה טרפה את הקלפים: בשל נתינותם היוונית הם גורשו מהארץ.

מייד לאחר המלחמה שבו מתתיהו ויוסף ארצה ופתחו חנות בשם "האחים אליהו". מאוחר יותר הם צרפו את אחיהם הצעיר דוד כשותף לחברה. החנות הראשונה הייתה במקום ששכן בו בית הדפוס לפני המלחמה, ברחוב בוסטרוס, ואחריה נפתחו גם חנות בתל אביב וסניף בחיפה, שאותו ניהל דוד. החנות ביפו נסגרה בעקבות המרד הערבי בשנת 1936, והחנות ברחוב הרצל 15 בתל אביב, הנראית בתחתית העמוד הקודם, הייתה לחנות הדגל שלהם.

החנות של האחים אליהו הייתה לחנות מכשירי הכתיבה הגדולה בארץ וסיפקה את צורכי היהודים בשתי הערים. בין השאר, היו האחים אליהו היבואנים של העטים הנובעים "מון בלאן" ו"פארקר". הסופר **שלמה שבא** כתב על החנות: **"ביאליק היה קונה כאן דפי נייר, ובן גוריון היה שולח שליחים מהוועד הפועל של ההסתדרות לקנות לו פנקסי כתיבה"**.

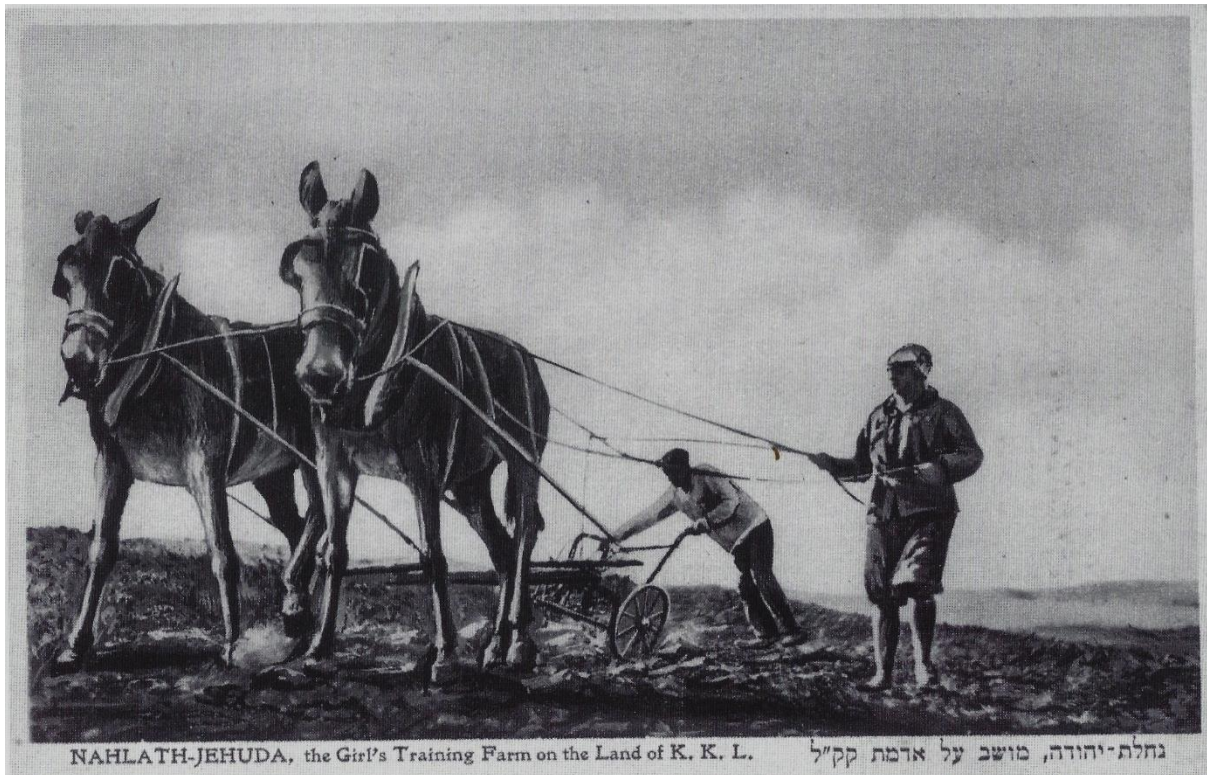
מנקודת מבט היסטורית, עיקר המורשת של האחים אליהו היה מפעל ההוצאה לאור של גלויות ארץ ישראל, שהיה תחום פעילות משני בבית המסחר. הגלויות הראשונות ראו אור בשנת 1920. מדוע החליטו האחים לשלוח ידם לענף זה? סביר להניח כי היה כאן גם שיקול כלכלי, אולם אין ספק כי המניע העיקרי שלהם היה ציוני. פעילותם של האחים בתחום הגלויות נמשכה עשרים שנה והניבה הכנסה דלה יחסית. יש לראות אפוא בהדפסת הגלויות מעשה של ציונות לשמה

שנעשה מתוך רצון להנציח את פני הארץ, אשר התפתחה אז בצעדי ענק. ביטוי לרוח ציונית זו אפשר לראות במודעה שנתפרסמה בשנת 1925 בספרו של **דוד תדהר** "חוטאים וחטאים בארץ ישראל" המוצגת כאן.

מימין: קבר רחל אימנו על יד בית לחם, גלויה המבוססת על צילום משנת 1901. בקצה התמונה בצד ימין נראה הכפר בית ג'אלה. משמאל: חלוצים רוקדים הורה.

בשנות ה-20 וה-30 היו האחים אליהו המוציאים לאור הגדולים ביותר של גלויות ארץ ישראל. נושאי הגלויות נתנו ביטוי למפעל הציוני באותן שנים וכללו את הערים הגדולות (ירושלים, תל אביב וחיפה), את היישובים החקלאיים (מושבות, מושבים וקיבוצים) ותמונות שבהן מתועדת העבודה העברית – ערך רב חשיבות באותם ימים. מאחר שהגלויות נועדו בחלקן גם להפצה לחו"ל, הופיעו בהן גם המקומות הקדושים לשלוש הדתות. מלבד גלויות עם צילומי אתרים, הודפסו גם גלויות שהנציחו אירועים חשובים (כגון ביקורם בארץ של אישים רמי דרג) וכן סדרה של תצלומי אישים מראשי הציונות.

גלויה ובה מוצגת עבודה עברית – חריש במושב נחלת יהודה

הגלויות של האחים אליהו התבססו על עבודותיהם של טובי הצלמים מאותה התקופה, בהם **אברהם סוסקין**, **קפלנסקי** ("פוטו פלסטיקה"), **אורון**, **שוויג**, **לזרדנר**, **זולטן קלוגר** ואחרים. אבי, יוסף אליהו, היה צלם בעצמו – דבר נדיר באותם ימים – ויתכן כי חלק מהגלויות התבססו על צילומים שלו. מבין הצילומים הרבים אשר היו בידי האחים הם בחרו בקפידה את אלה המתאימים ביותר לשמש כגלויות.

במהלך הפיכתם לגלויות עברו הצילומים לעיתים ריטוש כדי להעלים ליקויים אסתטיים. לעיתים גם הוספו צבעים לתמונה – תהליך אשר הפך את הגלויות ליקרות בהרבה, ובמקרים אחרים הוכנסו תוספות נוי כגון מכוניות, עצים ואנשים. בחלק מהגלויות מופיע דודי, דוד, כאחד מהאנשים הנראים ברקע, קורא עיתון או עומד ליד אחד הבתים. "הופעות אורח" אלו דומות במקצת למנהגו של הבמאי הנודע **אלפרד היצ'קוק** להופיע כניצב בסרטיו.

הנה דוגמה מעניינת במיוחד לשינויים שנערכו בתמונות במהלך הפיכתן לגלויה. את הצילום שלהלן צילם אברהם סוסקין, ובו נראה רחוב הרצל בתל אביב במבט מדרום

לצפון. בקצה הרחוב נראה המבנה של הגימנסיה העברית "הרצליה". הבית בצד שמאל הוא ביתו של הצלם, ומסתיר אותו חלקית מבנה נמוך. על הקיר נראית מודעת פרסומת לקונצרט, שבעזרתה אפשר לתארך את התצלום לשנת 1921.

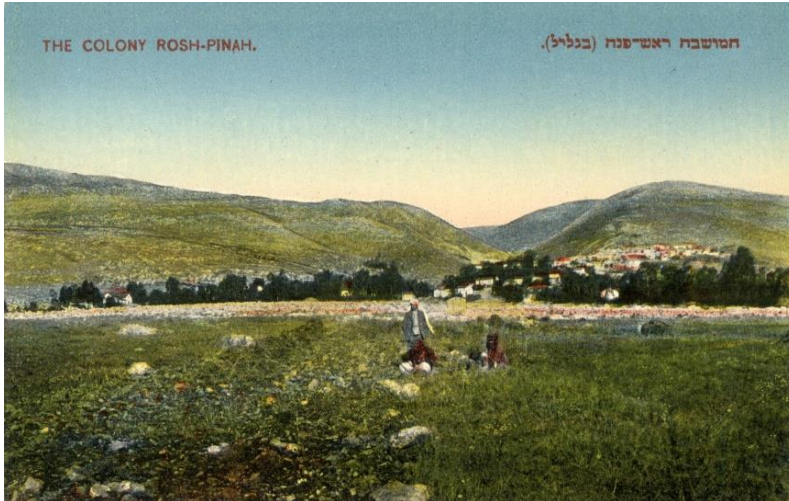
למעלה: הצילום המקורי של אברהם סוסקין. למטה: הגלויה תוצרת "האחים אליהו" המבוססת עליו.

TEL-AVIV, HERZL STREET AND THE GYMNASIUM.

תל-אביב, רחוב הרצל והגמנסיה.

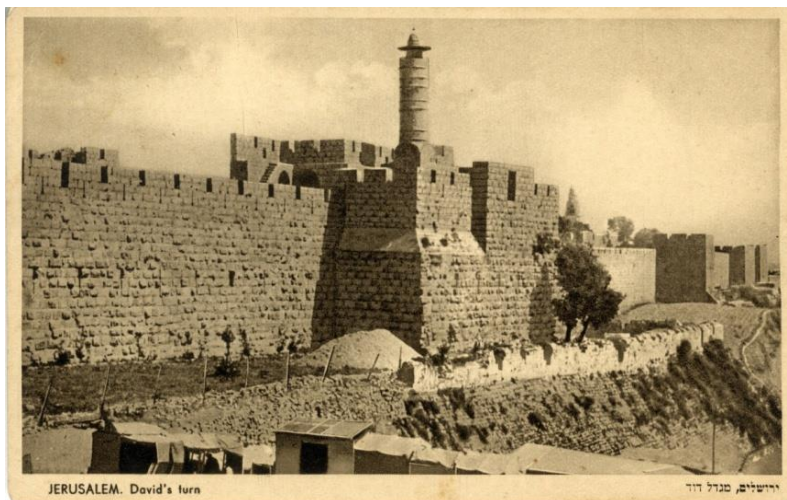

המושבה ראש פינה

המושבה זכרון יעקב

מגדל דוד

הגלויה שהודפסה על בסיס הצילום כוללת כמה שינויים ביחס לצילום המקורי. באמצעות פעולת ריטוש סולק המבנה הנמוך בצד שמאל והושלמו כמה פרטים חסרים (המדרכה לפני ביתו של סוסקין, החנויות בחזית הבית וכן חלק מהמשאית שאותו הסתיר המבנה שהוסר). המודעה "הועתקה" אל הקיר של בית סוסקין. מבנה הגימנסיה הודגש והובלט, כנראה בשל היותו סמל תרבות המוכר לכל קהל הלקוחות.

לא ידוע כמה גלויות בדיוק הפיצו האחים אליהו במשך עשרים השנה שבהן היו פעילים בשוק זה. כיום ידועות לנו כ-800 גלויות כאלה, אך יש להניח כי המספר המלא קרוב יותר ל-1,000. מכל גלויה הודפסו מאות, ולעיתים אלפי, עותקים. הדפסת הגלויות נעשתה בחו"ל: תחילה בגרמניה, ולאחר עליית הנאצים לשלטון בשנת 1933 – בפולין ובצ'כוסלובקיה. הוצאת הגלויות נפסקה בסוף שנות השלושים, כאשר הקשרים עם אירופה נותקו. יש להניח כי גם כניסתה של חברת "פלפוט" לשוק הדפסת הגלויות (באמצע שנות השלושים) תרמה לכך.

הגימנסיה העברית "הרצליה" הייתה מבנה הציבור החשוב ביותר של המפעל הציוני בארץ ישראל בראשית המאה העשרים. הגלוייה מבוססת על צילום של סוסקין משנות העשרה של המאה העשרים.

חנות מכשירי הכתיבה של האחים אליהו נסגרה בשנת 1968 בשל פטירתם של חלק מבני המשפחה ובשל מחלתו של אבי. בעת סגירת החנות תרמה המשפחה את מאה אלף הגלויות שנותרו במלאי ל"וועד למען החייל".

דליה לוי-אליהו היא דוקטור לפילוסופיה והרצתה בחוג לפילוסופיה יהודית באוניברסיטת תל אביב. דליה הוציאה לאור את הספר "גלויות האחים אליהו" ואצרה תערוכה בנושא בבית אריאלה. לתגובות: levy-sh@zahav.net.il